

Seniorit faktatiedon kuvittajina

Kirjoitin Gerontologian (4/2021) Kielen päällä -palstalla senioreista asiantuntijakertojina. Heidän tyyliinsä kuuluu kuvata asioita tarkasti ja kronologisesti, varjella historiallisia totuuksia ja muistaa mainita myös vuodet ja päivämäärät. Faktatiedon kuvittajakin on pohjimmiltaan asiantuntija, mutta hänessä on myös aimo annos esteetikkoa.

Olen haastatellut kolmeakymmentä yli 70-vuotiasta henkilöä tekeillä olevaa suomen kielen väitöstutkimustani varten. Haastattelut on tehty vuosituhannen vaihteessa, ja informanttini kuuluvat ikäpolveen, joka on kokenut sota-ajan. He kaikki ovat kotoisin luovutetulta Karjalankannakselta. Käytän haastatelluistani peitenimiä.

Faktatiedon kuvittajalla on taito värittää historiallisia totuuksia henkilökohtaisilla silminäkijämuistoillaan ja niiden avulla saada mennyt maisema avautumaan kuulijan silmien eteen. Kuvittaminen ei kuitenkaan tarkoita fiktiivisyyttä, vaan henkilökohtaiset muistot rakennetaan tukevan faktan päälle lisävalaistusta ja -tietoja antamaan. Usein tällaiset kertomukset kuvaavat tiivistetysti kertojansa omia kokemuksia, mutta antavat myös täsmällisiä välähdyksiä sen ajan elämästä yleensä – ne ovat esimerkkejä paikallisesta elämänmenosta kuin nuppineulat perinnekartastossa.

Kertomuksissa vanha agraaritodellisuus ryydittyy omakohtaisilla aikalaiskokemuksilla ja voi saada diakronista ulottuvuutta edellisen sukupolven taitamasta suullisesta perinteestä. Faktatietoja kuvittava siirtokarjalainen saattaa yleistää omat kokemuksensa ajatuksen tasolla muitakin Karjalan evakkoja koskeviksi, vaikkei siitä erikseen mainitse. Joillakin kertojilla

taipumus esteettisyyteen on auttanut säilyttämään menetetyt Karjalan muuttumattomana menneisyytenä, kuin tauluun maalattuna ikuisena maisemana.

Mikon kerronnassa vuorottelevat kovat faktat ja maalailevat ilmaukset. Toisinaan hänen kerrontansa on kuin historian oppikirjasta, sillä hänen yleistietämyksensä on laaja. Kerronnan sujuvuutta lisää täytesanojen ja turhien toistojen puute. Tyypillinen kertomus, jossa yhdistyvät vanha kansatieteellinen todellisuus ja omakohtaisten kokemusten maalailu, on Mikon selostus viljanleikkuusta sirpillä.

Hän kuvailee sirppiä erittäin teräväksi työkaluksi, jossa oli piikkiset väkäset niin kuin nykyisessä leipäveitsessä on viirut. Viikatteella lyödessä jälki ei ollut yhtä hyvää, kun tähkiä putosi maahan, eikä lyhteistä tullut kauniita, vaan tötteröitä. Käsien leikatut lyhteet olivat kauniita, oljet suorina, ja niistä sai hyviä himmelitarpeita. Näin kirjoitettuna tarina ei kuulosta läheskään yhtä hienolta kuin nauhalta kuunnellessa.

Monet Mikon luontokuvauksista ovat maalauksellisen kauniita. Hän puhuu rauhallisesta ja idyllisestä kylästä, kumpareisista peltoista ja keskellä kotikylää sijainneesta mäen harjanteesta, joka näytti loivalta katon harjalta. Kannaksella kesäyöt olivat lämpimiä ja tuuli leppoista. Kun sota-aikaan istui kuorma-auton lavalla, ilma oli kuin pumpulia kasvoilla. Mikko kertoo halunneensa aina asua joko maaseudulla tai jossain romanttisessa pikkukaupungissa. Hänen esteettisiin luontokokemuksiin pohjautuvaa kerrontaansa selittänee taiteellisuus: Mikko on musiikkimies ja itseoppinut taidemaalari.

Faktatietojen kuvittajan ei tarvitse pitkin kerrontaansa olla roolinsa mittainen. Esimerkiksi Elsan haastatteluun mahtuu muutama osuva ilmaus, joka jää kuulijan mieleen sitäkin paremmin. Kun Elsa kuvailee kesämökkiään Saimaan saarella, hän sanoo olleensa siellä kuin *battara laineilla*. Ensimmäistä kertaa elämässään hän tunsi jotain omakseen ja oli mökistä onnellinen. Jo laineiden päällä keinuminen olisi antanut keveyden tunteen, ilmava hattara vain vahvistaa kuvausta.

Faktatieto yhdistyy realistiseen tapahtumien kuvaukseen myös Miinalla, joka eläkkeelle jäätyään on työstänyt muistojaan, pohtinut karjalaisuuttaan ja rakentanut identiteettiään. Miinan kerronta on verevää, ja hän käyttää taitavasti yksityiskohtia vetääkseen kuulijan omaan kokemusmaailmaansa.

Pertti Luumi (2006, 50) kirjoittaa *Kertojan käsikirjassaan*, miten taitava kertoja pystyy muuttamaan kuulohavainnot näköhavainnoiksi niin, että kuulija näkee sen, mitä hän itse. Miinalla on tämä taito. Erityisen mieleenjäävä kertomus on kuvaus helluntaista 1944, kun maataistelukoneet hyökkäävät Miinan ja hänen serkkujensa kimppuun. Miina mainitsee aurinkoisen pyhän, suokohdan, lentokoneen pahan äänen, kirjavat kesähameet, vatsalleen paiskautumisen, tulituksen voimasta vavahtelevan ja hiiltyneen puunrunгон, nokisena ja likaisena ojassa makaamisen. Yksityiskohdat ovat tiiviisti ilmaistuja, eikä kuulijalle jää epäselväksi, mitä tapahtui ja millaisella näyttämöllä.

Hannan kerronnan helmiä puolestaan ovat lyhyet, kuvailevat kertomukset, jotka avaavat kuulijalle väläyksenomaisesti ikkunan menneeseen. Hannan olen luokitellut myös asian tuntijakertojaksi, sillä yhteisössään hän on tunnettu kansatieteellisen ja folkloristisen tiedon specialistina.

Kun Hanna kuvaa ensimmäistä kirkkomatkaansa, hän aluksi taustoittaa, miten hänen pikkuveljensä oli kuollut vauvana ja miten sii-

hen aikaan uskottiin enkeleihin. Vanhemmat olivat opettaneet, että taivaan kirkas tähti oli hänen veljensä. Kun jumalanpalveluksessa parvella istuneet ihmiset nousivat välillä seisomaan, Hanna piti heitä enkeleinä. Hän sanoo hetken jääneen mieleensä *ikupäiviks*.

Toisessa tarinassaan Hanna kertoo venäläisten emigranttien huviloista, joita hänen kotikylässään Kannaksella oli. Emigrantit olivat köyhtyneet, ja kyläläiset auttoivat heitä antamalla maitoa ja polttopuita. Pieneen Hannaan teki suuren vaikutuksen huopatehtaan omistajan leskirouva, jolle Hanna vei puita ja jonka kotona hän näki ihmeellisiä venäläisiä esineitä ja ikonin, jonka alla paloi aina kynttilä.

Molemmissa kertomuksissaan Hanna avaa ikkunan menneisyyteen. Kirkon parvella seisneiden ihmisten luuleminen enkeleiksi kuvaa kauniisti lapsen ensimmäistä kirkkomatkaa ja joulujumalanpalveluksen liturgian yhdistämistä vanhempien kertomukseen. Kun Hanna kertoo kotikylässä asuneen emigranttirouvan asunnosta, esiin nousee mystinen ortodoksisuus ja venäläisten mukanaan tuoma toiseus, joka kannakselaisen pikkutyön silmin katsottuna tuntui jännittävältä. Vaikka Hannan kertomukset ovat kuvailevia, niiden taustalla on tietämys joulun jumalanpalveluksen kulusta ja emigranttien vaurauden hupenemisesta.

Faktatiedon kuvittajat ovat arvokkaita kertojia, sillä he puhuvat menneen eloon sen kaikkine värisävyineen.

Päivi Markkola

FM, väitöskirjatutkija
suomen kieli
Helsingin yliopisto
paivi.markkola@helsinki.fi

Kirjallisuus

Luumi P. Kertojan käsikirja. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat, 2006.